

Паспорт безпеки України 2018: ПІДСУМКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПРОЕКТ.....	3
ОДЕСА ТА ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ.....	4
РІВНЕ ТА РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ.....	9
ЧЕРНІГІВ ТА ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ.....	15
КРОПИВНИЦЬКИЙ ТА КРОПИВНИЦЬКА ОБЛАСТЬ.....	19
СЄВЕРОДОНЕЦЬК ТА ЛУГАНСЬКА ОБЛАСТЬ.....	23
ЗАПОРІЖЖЯ ТА ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ.....	30
ДОДАТКИ: СИСТЕМА КООРДИНАТ ПОХОДЖЕННЯ БЕЗПЕКОВИХ РИЗИКІВ.....	35

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПРОЕКТ

Проект «Паспорт безпеки України 2018: регіональний та національний виміри» є продовженням ініціативи, розпочатої громадською організацією «Центр міжнародної безпеки» (ЦМБ) та Національним інститутом стратегічних досліджень за підтримки Центру інформації та документації НАТО в Україні минулого року. Його мета – вивчити безпекову ситуацію в різних регіонах України, створити на основі отриманої інформації карту ризиків для кожного з них та виробити рекомендації щодо адекватної відповіді на актуальні загрози.

Задля виконання проекту в 2018 році була створена спеціальна міжвідомча робоча група, до складу якої увійшли представники організації-виконавця та офіційних партнерів – Національного інституту стратегічних досліджень, Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, Міністерства інформаційної політики, Українського інституту підвищення кваліфікації працівників телебачення, радіомовлення і преси.

В минулому році експерти ЦМБ вивчали проблеми Вінниччини, Закарпаття, Донеччини, Дніпропетровщини, Харківщини та Херсонщини. Цього року реалізацію проекту було продовжено в шести регіонах України: Одещина (24-25 травня), Рівненщина (14-15 червня), Чернігівщина (19-20 липня), Кропивниччина (16-17 серпня), Луганщина (13-14 вересня), Запоріжчина (11-12 жовтня).

Польовий етап включав кількісне та якісне соціологічне дослідження (анкетне опитування та експертні фокус-групи). Вибірка для анкетних опитувань серед населення – квотна, статевовікова, репрезентативна для населення регіону, в якому проводилось дослідження; для експертів – цільова (представники правоохоронних органів, державної служби, сфери освіти та громадськості). Загальна кількість оброблених анкет – 1280 шт. Виконавець – компанія «Центр прикладних досліджень».

За підсумками регіональних етапів були також організовані круглі столи-обговорення з представниками органів місцевої влади, правоохоронних структур та громадськими активістами.

Паспорти безпеки регіонів України для проекту були розроблені на базі Глобального індексу миру (GPI), переробленого та адаптованого експертами «Центру міжнародної безпеки» та «Центру прикладних досліджень». В результаті було створено якісно нову формулу оцінки безпекового стану окремих територій, засновану на 12 кількісних та 34 якісних індексах, які презентують об'єктивний погляд на ситуацію.

ОДЕСА ТА ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ

Одеса – південні морські ворота в Україну, крупний Чорноморський порт, який після анексії Криму набуває все більшого значення для розвитку торгівлі та в якості туристичного центру. Регіон має виключне економічне значення для держави – саме він забезпечує левову частку торговельних відносин із зовнішніми партнерами. Він відзначається етнічною різноманітністю населення та близькістю до потенційної зони російської агресії.

В Одеській області яскраво проявляється низка **проблем**:

- **Фрагментація регіону.** Одеська область інфраструктурно та економічно фактично розділена на кілька частин. Рівень їхнього розвитку суттєво відрізняється – особливо коли мова йде про порівняння економічних показників власне Одеси та аграрних районів. Частина регіону відрізана від обласного центру внаслідок недостатнього розвитку мережі транспортного сполучення. В інформаційному плані в окремих районах спостерігаються проблеми з мовленням українського телебачення, що використовується російським агресором для посилення своїх позицій.
- **Російська загроза.** Регіон знаходиться в зоні потенційної небезпеки у разі активізації конфлікту та початку широкомасштабної військової агресії. Географічно він розташований поблизу двох районів посилення російської військової присутності: анексованого Криму, який активно мілітаризується російською владою, та Придністров'я, де під виглядом «миротворчості» перебуває російський військовий контингент. Відтак існує небезпека

російського десанту на узбережжя Одещини, підкріпленого вторгненням з території невизнаної республіки. Втім, навіть без реалізації зазначеного агресивного сценарію російський фактор впливає на стабільність регіону. Російська політика, спрямована на встановлення тотального одноосібного контролю за Чорним морем, загрожує судноплавству. Актуальною залишається загроза терактів, здійснена російськими диверсантами у співпраці з місцевими проросійськими силами, які перебувають у підпіллі.

- **Економічні проблеми.** Попри великий потенціал, Одещина за рівнем регіонального продукту на душу населення знаходиться лише на 14 місці серед областей України. Регіон страждає від серії негативних тенденцій економічного розвитку. Для нього характерна залежність від обмеженого кола основних джерел прибутку – галузей судноплавства та туризму, а також супутнього будівництва. Але навіть вони сьогодні страждають від негативних тенденцій: у порівнянні з 2014 роком на 10-15 % знизився вантажообіг портів області; якість послуг туристичної сфери все ще залишається на недостатньому рівні. Інші сектори економіки займають лише допоміжні позиції в господарській структурі області. Поряд з галузевим дисбалансом спостерігається й географічний – відставання рівня розвитку районів Одещини від обласного центру. Зростання ВВП, яке демонструють статистичні дані, не впливає на життя простих людей, які не відчують на собі вплив від начебто позитивних тенденцій економічного розвитку.
- **Криміналізація регіону.** Для Одещини характерне розповсюдження таких загрозливих явищ, як наркоторгівля та контрабанда. В області спостерігається певна конвергенція місцевої влади та криміналітету, відтак процвітає явище корупції на вищих щаблях місцевої влади. Громадські активісти, які намагаються викриваючи «схеми» позитивно вплинути на ситуацію, стають об'єктом переслідувань та не можуть почувати себе в безпеці.
- **Права та позиція національних меншин.** Етнічна різноманітність населення Одещини закладає основу для низки суперечок на національному підґрунті. Частина меншин дотримується відкритих проросійських поглядів, відтак актуалізуючи загрозу сепаратизму в регіоні. Окремою проблемою є недостатня увага влади до прав меншин при реалізації реформ з децентралізації – в результаті нового розподілу повноважень певні етнічні групи, які компактно проживають в окремих районах Одещини, втрачають можливість впливати на регіональну політику.

Рекомендації

З метою покращення формування безпекового клімату в Одеському регіоні та нівелювання негативного впливу певних чинників його розвитку **пропонується**:

- Активізувати державну інформаційну політику – як з точки зору підвищення якості ретрансльованого контенту, так і поглиблення розвитку відповідної інфраструктури. В даному випадку необхідно вдосконалити систему покриття території області за рахунок побудови нових об'єктів (телевежі) з метою забезпечити стабільний сигнал українського мовлення на всій території регіону.
- Посилити обороноздатність регіону та його потенціал до відбиття російського вторгнення. Перманентна загроза з моря та території Придністров'я вимагає створення постійно функціонуючого Штабу з оборони області, до якого мають увійти представники військового командування, місцевої влади та правоохоронних органів. Координація зусиль в рамках такої структури має сприяти фаховому визначенню найзагрозливіших з військової точки зору напрямків та виробленню адекватних засобів вдосконалення ситуації.
- Посилити застосування інструментарію «м'якої сили» та культурно-гуманітарної пропаганди серед місцевого населення українських патріотичних та європейських цивілізаційних цінностей за рахунок активізації проведення масових інформаційних, розважальних та

культурних заходів, спрямованих як на широкі верстви населення (фестивалі, кінофоруми тощо), так і на специфічну аудиторію (навчально-виховні семінари в школах та університетах).

- Активізувати взаємодію місцевої влади та діаспор, які проживають в регіоні, з метою проведення серед національних меншин інформаційної кампанії, спрямованої на підвищення авторитету української держави. Донесення – як за рахунок інформаційних заходів, так і через механізми практичної взаємодії – до цільової аудиторії позитивного образу України в якості країни, комфортної для проживання, в якій поважають права та прислухаються до точки зору нацменшин.
- Розробити та реалізувати програму використання туристичного потенціалу Одещини задля патріотичного виховання гостей регіону. З цією метою посилити висвітлення ролі міста Одеса та області в історичному процесі державотворення незалежної України; продемонструвати їхнє значення для політичного, економічного та культурного розвитку української нації, нівелюючи таким чином тезу російської пропаганди щодо «російськості» регіону.
- Підсилити діяльність правоохоронного сектору, спрямованого на боротьбу з важкими злочинами, в які залучені організовані угруповання (контрабанда, наркоторгівля). В цьому контексті забезпечити широку кооперацію представників центральних структур зі співробітниками регіональних правоохоронних органів. Організувати належне інформаційне забезпечення цієї кампанії з метою формування в населення почуття безпеки та довіри до правоохоронців; уникнення спекуляцій щодо певної категорії правоохоронних дій, ціллю яких є криміналітет, який складається з представників нацменшин.
- Реалізувати антикорупційну інформаційну кампанію, спрямовану на викриття корупціонерів перед суспільством. В її рамках громадський сектор у кооперації зі спеціалізованими антикорупційними структурами має створити відкриту базу даних корупціонерів регіону (на кшталт бази даних «Миротворець»), розглядаючи це явище на всіх рівнях – від найнижчого побутового до найвищого економічно-господарського.
- Сприяти стимулюванню бізнес-ініціатив населення регіону в рамках програми підтримки малих та середніх підприємств, запровадження інновацій. В географічному плані основний акцент робити не на обласний центр, а на малі міста та села області. В галузевому форматі надавати перевагу тим ініціативам, які пропонують перспективні проекти, альтернативні за своєю суттю домінуючим галузям економічного розвитку області. За рахунок залучення в ці сфери державних інвестицій та зовнішніх коштів (за участі міжнародних фондів) допомогти становленню нових

секторів регіональної економіки та частково диверсифікувати джерела поповнення обласного бюджету.

- Ініціювати регулярні консультації представників місцевої влади, правоохоронного та військового секторів, спрямовані на аналіз чинної ситуації в регіоні, визначення динаміки її зміни та оновлення показників, які лежать в основі паспорту безпеки Одещини. В результаті пропонується здійснювати постійне визначення рівня загроз та на основі об'єктивної оцінки стану справ виробляти короткотермінові стратегії оперативної реакції на них.
- Вдосконалити обласну систему транспортного сполучення за рахунок оновлення існуючої інфраструктури та реалізації проектів побудови нових об'єктів. Залучити до фінансового забезпечення відповідного напрямку міжнародні фінансові установи та європейських партнерів (проекти ЄБРР), зокрема в контексті будівництва транспортного коридору з Румунією (проект мосту через Дунай в с. Орлівка (Україна) та м. Ісакча (Румунія)).
- Посилити взаємодію правоохоронних органів та патріотично налаштованих громадських активістів в сфері моніторингу ситуації. Реалізувати проекти, спрямовані на започаткування сталих ініціатив комплексної кооперації, на кшталт створення системи раннього попередження протиправної діяльності («Цивільна варта») або запуску програми «Ліги молодих поліцейських», покликаної сформулювати відносини довіри між правоохоронцями та молоддю, підготувати кадрові резерви для поліцейських сил.

РІВНЕ ТА РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ

Рівненщина - західний регіон, що межує з Білоруссю, головні загрози якого стосуються нелегального видобутку бурштину та релігійних протиріч.

- **Фрагментація області.** Рівненська область, незважаючи на свої незначні розміри та невелику кількість населення (1,16 млн. осіб), слугує прикладом **нерівномірності розвитку територій**. Південь регіону зайнятий сільськогосподарськими угіддями й має істотний туристичний потенціал (Дубно, Острог). В середині знаходиться адміністративний центр – місто Рівне (з промисловими виробництвами, ключове з яких хімічне – ВАТ «Рівнеазот»), залізничний вузол Здолбунів. На півночі області розташована Рівненська АЕС (м. Варош). Північні райони межують з Брестською та Гомельською областями Білорусі, вкриті лісами. Проте вирубка лісів не найгірша проблема цього краю – справжню екологічну загрозу несе незаконна діяльність копачів бурштину.
- **Незаконний видобуток бурштину** в певних районах області набуває загрозливих масштабів – до процесу залучена значна частина населення північних районів області (Володимирецький, Дубровицький, Зарічненський, Рокитнівський, Сарненський райони). Третина області, на північ від т.зв. «Варшавської траси», у народі має назву «Бурштинової народної республіки». Незаконний видобуток бурштину повністю

контролюється місцевим **криміналітетом**, що має широкі зв'язки в обласному центру та Києві. Діяльність копачів, «покривання» їх діяльності на рівні влади є причиною багатьох резонансних справ та спецоперацій СБУ. Намагання силових структур припинити видобуток (яким тут займається кожен другий мешканець) викликає активну протидію. Де-факто, поліція не має вільного доступу до районів незаконного видобутку, а побиття поліцейських стало звичайною практикою. Видобутий бурштин, головним чином, переправляється на експорт в сусідні держави – Польщу (до 80%) та Білорусь (близько 20 %). Бурштинові схеми та свідоме залучення до них населення (через високу додану вартість) є суттєвим викликом національній безпеці України.

- **Економічні проблеми.** Люди змушені вдаватися до такої роботи через специфічні проблеми. Область має відносно високі показники безробіття (до 10%, обрахованих за методикою Міжнародної організації праці) та **низький рівень заробітної плати**. Альтернативою участі в бурштиновому бізнесі для жителів області є заробітчанство за кордоном. **Міграція** в основному тимчасова, тривалістю до трьох місяців. Основний напрямок міграції – Польща, Чехія та Німеччина. Також на Півночі Рівненщини значно вищий від середнього по області відсоток населення, охопленого різноманітними соціальними пільгами («чорнобильськими», для багатодітних сімей тощо). З вказаної причини багато мешканців цих територій просто не вважає потрібним офіційно працевлаштовуватись, адже це призведе до зменшення соціальних виплат.
- Основні проблеми Рівненської області саме **економічні**, в тому числі – безробіття, яке підриває потенціал регіону. В структурі його економіки превалює малий та середній бізнес, який працює, переважно, за тіншовими схемами. **Тіньова економіка** має великі масштаби. Практика виплати неофіційних зарплат є усталеною в області. Цьому сприяє як неефективна система оподаткування, так й «державна корупція». Важливим елементом, який спричиняє зростання **корупції**, стає низький рівень циркуляції еліт – формуються усталені спільноти, закриті для притоку нових кадрів з поза меж системи.
- Зважаючи на малі засівні площі, регіон не представляє істотного інтересу для великих агропромислових корпорацій (окрім зернових і зернобобових культур).
- **Криміногенна ситуація.** Ситуація з громадським порядком та криміногенною обстановкою значно відрізняється в різних містах області. В Рівному ситуація контрольована, тоді як в північних районах, на територіях так званої «Бурштинової Народної Республіки», правоохоронцям важко працювати та забезпечувати безпеку громадян. Одночасно **легка стрілецька зброя є достатньо доступною** для населення.

- За даними поліції, на Рівненщині кількість злочинів зменшується, а відсоток їхнього розкриття щорічно зростає. При цьому це відбувається навіть за умов **скорочення працівників правоохоронних органів** під час реорганізації, кількість яких зменшилась втричі. Показники ефективності досягаються за рахунок інноваційних методів роботи, відкриття ситуаційних центрів, посилення рівня довіри населення до поліції, виконання програми «Безпечне місто» із встановлення автоматизованої системи відеоспостереження. Цікавим проектом, що заслуговує уваги, є спільне патрулювання міста Острога поліцейськими та представниками добровільних структур територіальної оборони зі складу студентів Острозької академії. Таким чином молодь привчається до відповідальної поведінки та соціальної дисципліни.
- **Конфліктогенність** регіону, переважно, обумовлена діяльністю **організованих незаконних збройних угруповань** на Півночі області. Добровольчі батальйони – парамілітарні структури, штат яких пройшов через АТО, – часто залучені до **кримінальних розбірок** по всій території області. **Ветерани АТО** важко переживають повернення до мирного життя та інтеграцію в суспільство. Наразі цією проблемою займаються в основному громадські організації, додаткових зусиль державного сектору або фондів не вистачає.
- Інший вид конфліктів – на **релігійному ґрунті**. Вплив цього джерела дестабілізації лише посилюється з активізацією процесів формування об'єднаних територіальних громад, коли все частіше виникали протиріччя між Київським та Московським патріархатами УПЦ. Розбірки «церква на церкву», «село на село» часто є штучно інспірованими та сприяють ескалації на місцях. Представники Київського (тепер ПЦУ) та Московського патріархатів православної церкви мають приблизно рівну кількість парафій. Ситуація може мати **загострення** у зв'язку зі створенням української помісної автокефальної церкви.
- **Екологічні ризики**. Істотним викликом для Рівненщини є стан **пожежної безпеки**. В регіоні діє 9 хімічних об'єктів, понад 150 тисяч осіб проживають в 30-км зоні Рівненської та Хмельницької АЕС. В умовах гібридної війни України та Росії викликає суттєве занепокоєння **стан захисту об'єктів критичної інфраструктури**, а також рівень підготовки та забезпечення пожежних команд в контексті формування ОТГ (28 створено на Рівненщині). Викликає занепокоєння можливість зупинки очисних споруд ВАТ «Рівнеазот», які обслуговують місто Рівне
- Екологічні проблеми на Півночі області, пов'язані з екологічним навантаженням від видобутку бурштину, також викликають занепокоєння. За умов відсутності програми рекультивзації землі, Рівненщині загрожує екологічна катастрофа. За даними Держлісагентства України, у цьому

регіоні через нелегальний видобуток бурштину вже пошкоджено 3,5 тисячі гектарів лісу. Це відбувається через те, що «чорні» копачі не дотримуються технології видобутку, вимиваючи бурштинове каміння мотопомпами, що призводить до руйнування дренажних каналів підземних вод, і, як наслідок, мікрокліматичних змін.

- **Зовнішні виклики.** Проблема «бурштина» має транскордонне значення. Білорусь, союзна з Росією держава, є джерелом небезпеки в умовах активізації гібридної війни. Місцевий криміналітет може стати базою для дестабілізації регіону з метою автономізації «бурштинових копалин» від області та Києва. Місцеве населення хоч й налаштоване патріотично, проте схильне до маніпулятивного сприйняття, чим може скористатись ворог. В цьому контексті можна згадати плани ФСБ з будівництва «Поліської народної республіки» у складі поліських регіонів Білорусі та України, нереалізовані в 2014 р. Незважаючи на низьку ймовірність повторення подібного сюжету, обмежена присутність держави Україна на цих територіях (у вигляді державних установ та правоохоронних органів), її незначний вплив, створюють певні негативні передумови.

Рекомендації

З метою покращення соціально-політичної та економічної ситуації в регіоні доцільно:

- на законодавчому рівні розробити чіткі механізми легалізації видобутку бурштину, видачі ліцензій;
- підвищити міру відповідальності та покарання за незаконний видобуток бурштину;
- посилити захист та контроль за кордоном з Білоруссю через незаконний транзит бурштину та ймовірну військову загрозу через статус союзної з Росією держави;
- розширити кадрову та посилити технічну спроможність спецназу поліції КОРД в Рівненській області, регламентувати діяльність спеціального підрозділу; враховуючи специфіку, напрацювати оперативні схеми діяльності підрозділу проти «бурштинової мафії», провести базові тренінги та навчання з міжнародними партнерами (наприклад, підрозділами SWAT США);
- створити регіональну карту кластерної економіки, що аналізуватиме наявну ситуацію, визначатиме розірвані внаслідок негативних тенденцій економічного розвитку виробничі ланцюги та пропонуватиме шляхи їхнього відновлення або диверсифікації;
- активізувати зусилля для використання туристичного потенціалу регіону, який базується переважно на історичних пам'ятках XVI-XVIII століття (Остріг, Дубно та ін.). Розробити автомобільні маршрути «вихідного дня» областю. Туристичний потенціал регіону є особливо перспективним для столичної (близькість до Києва, наявність двох міжнародних автомобільних трас) та іноземної аудиторії (близькість кордонів), які прагнуть вивчати сторінки історії;
- відновити повноцінне функціонування Міжнародного аеропорту «Рівне» за рахунок введення в експлуатацію руліжної доріжки, виділення фінансування з обласного бюджету на Програму розвитку та підтримки обласного комунального підприємства «Міжнародний аеропорт Рівне» на 2018-2020 рр., розробку пропозиції для інвесторів щодо розвитку потенціалу аеропорту;
- приділяти окрему увагу підготовці місцевих пожежних команд та добровільних пожежних команд ОТГ, зокрема через розробку системи податкових пільг (наприклад – для купівлі пожежної машини);
- започаткувати на постійній основі регіональні програми реабілітації колишніх військовослужбовців, надання економічної (допомога у працевлаштуванні) та психологічної підтримки (за прикладом американської програми «Рівний рівному»);

- розробити та реалізувати систему територіальної оборони із використанням досвіду Польщі, з можливістю широкого залучення ветеранів АТО/ООС та паралельним зменшенням примусових акцій військкоматів;
- організувати роз'яснювальну роботу з тематики релігійної толерантності, покликану запобігти загостренню конфлікту в цій сфері, паралельно реалізуючи "м'яку" пропаганду створення та діяльності Української православної церкви.
- розробити протоколи реагування на катастрофи техногенного характеру (в межах розбудови системи національної стійкості на регіональному рівні).

ЧЕРНІГІВ ТА ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ

Чернігівщина – північний прикордонний регіон України, який межує з Російською Федерацією та Республікою Білорусь. В економічному плані він залишається достатньо депресивним, залежним від малого/середнього бізнесу та зовнішньої торгівлі. Близькість до столиці держави – міста Київ – безпосередньо впливає на життєві установки населення.

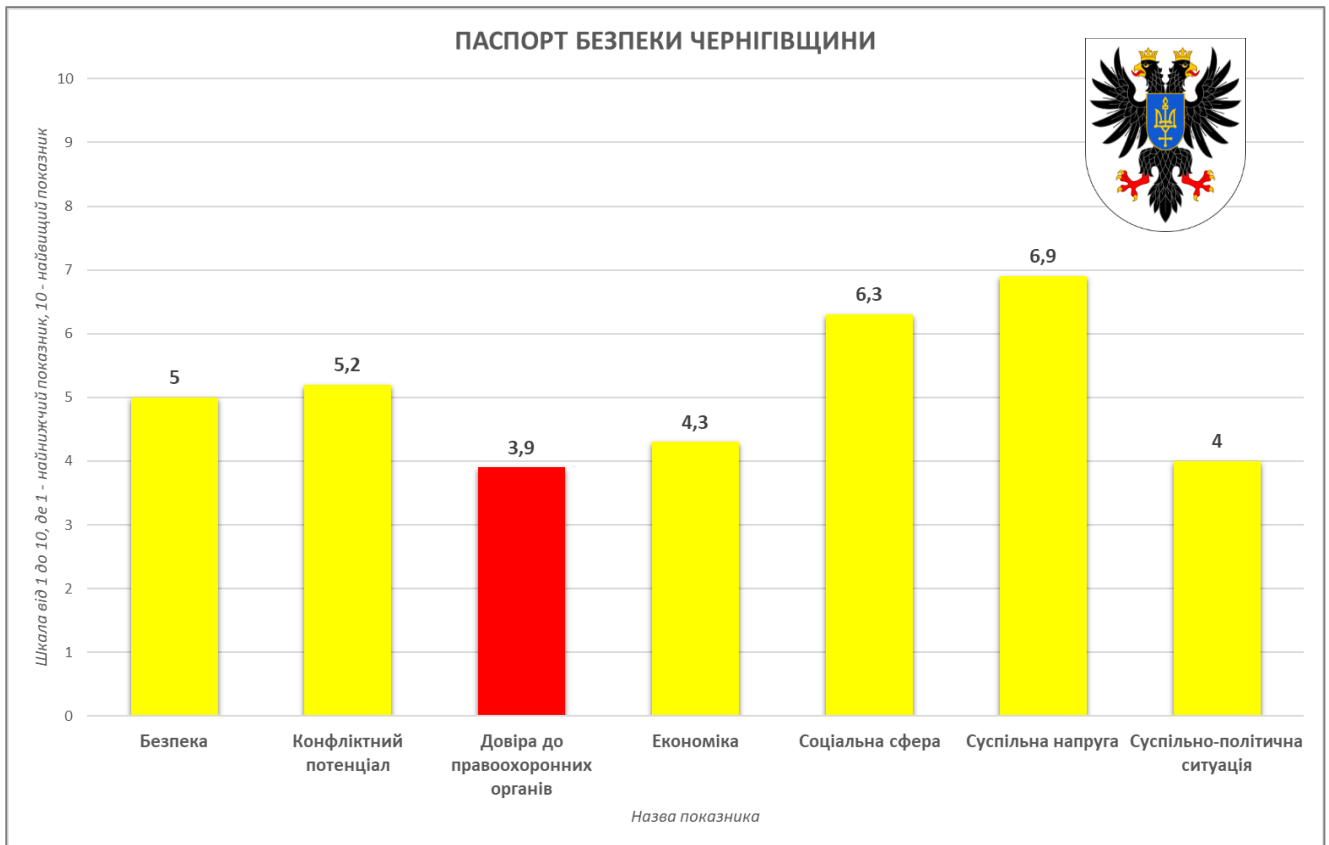
Серед **основних викликів безпеці** для Чернігівщини характерні наступні

- **Російська загроза.** Чернігівська область розташована на північному кордоні України. Вона безпосередньо межує з державою-агресором та його зовнішньополітичним партнером – Республікою Білорусь. Актуальні спроби Кремля посилити свій вплив на Мінськ не залишають сумнівів щодо існування небезпеки використання білоруської території для реалізації російських агресивних планів щодо широкомасштабного військового вторгнення в Україну. Близькість до Чернігівщини Києва робить саме цей напрямок надзвичайно небезпечним у випадку ескалації конфлікту. Втім, інженерні укріплення українського державного кордону не відповідають ступеню загрози.
- **Економічні проблеми.** В регіоні практично відсутнє крупне промислове виробництво. Кілька великих підприємств (Чернігівський завод

радіоприладів, Чернігівський камвольно-суконний комбінат, Чернігівське Хімволокно), побудованих в радянські часи, працюють на мінімальній потужності або ж зупинили виробництво. Малий та середній бізнес не можуть в повному обсязі забезпечити регіон. Велике значення для нього мають зовнішньоторгівельні відносини з Російською Федерацією та Республікою Білорусь – втім, в умовах російської агресії їхній розвиток частково втрачає перспективи. Чернігівська область страждає від нестачі капітальних інвестицій, що призводить до подальшого поглиблення економічної депресії та падіння рівня життя населення, спричиненого низькими зарплатами.

- **Інформаційна безпека.** В частині районів Чернігівської області спостерігаються проблеми з мовленням українських телеканалів. Паралельно загострюється інформаційна агресія РФ – адже в прикордонних регіонах до сих пір наявний вільний доступ до російської пропагандистської телевізійної продукції.
- **Релігійні протиріччя.** Чернігівщина є одним з регіонів, де спостерігалось активне протистояння між Українськими православними церквами Київського та Московського патріархатів. Створення єдиної Української православної церкви та отримання томосу щодо її автокефалії може ще більше загострити церковні протиріччя.
- **Міграційна проблема.** Втрата трудових та інтелектуальних ресурсів стає характерним явищем для більшості областей України. Не є виключенням й Чернігівщина. Втім, в цьому регіоні це явище набуває специфічного забарвлення: активна міграція місцевого населення відбувається не лише у зовнішньому міждержавному форматі (переважно – до Республіки Білорусь), але й на внутрішньому рівні – до розташованої поблизу столиці – міста Київ, який пропонує кращі умови життя та перспективи працевлаштування й самореалізації.
- **Проблема адаптації ветеранів АТО.** Бійцям, які повертаються з передової, важко без сторонньої допомоги інтегруватися до життя у мирному суспільстві. Це формує джерело дестабілізації регіону, підвищуючи конфліктогенність суспільства.

Рекомендації

З метою покращення безпекового клімату Чернігівської області та нівелювання негативного впливу певних чинників її розвитку **пропонується**:

- Реалізувати комплексну програму з підвищення обороноздатності регіону. Російська загроза не втратить актуальності в найближчі роки. Відтак, слід вибудовувати розраховану не лише на короткотермінові результати, але й на далеку перспективу стратегію захисту Чернігівщини від потенційної агресії. Заходи в цьому напрямку мають включати безпосереднє укріплення державного кордону, розробку методів стримування ворожого вторгнення, яке ймовірно спрямовуватиметься через територію регіону в бік столиці держави.
- Виправити недоліки в інформаційному забезпеченні державної політики на території області. Для цього перш за все необхідно вирішити проблему з покриттям українського мовлення, відсутнім в певних частинах Чернігівщини. Досягнення позитивного результату в цій сфері вимагає вдосконалення відповідної інфраструктури, спрямованої на забезпечення доступу до українських телеканалів в прикордонних районах регіону.
- Створити регіональну карту кластерної економіки, яка визначатиме розірвані виробничі ланцюги (ефект від яких втрачено через зупинку великих підприємств області та втрати російських ринків для України). Документ має запропонувати альтернативний шлях розвитку регіону,

заснований на використанні потенціалу малого та середнього бізнесу, переорієнтації виробників на внутрішній та європейський ринки.

- Розробити державну регіональну програму із залучення іноземних інвестицій в економіку області. Долучити до її створення представників регіонального бізнесу з метою створення практично орієнтованої стратегії дій, яка відповідатиме побажанням та вимогам господарюючих суб'єктів. Також за рахунок поєднання зусиль місцевих органів влади та бізнес кіл потенційним інвесторам буде продемонстровано їхню єдність у виробленні рішень, що в свою чергу засвідчить стабільність регіону та саме по собі сприятиме підвищенню рівня його інвестиційної привабливості.
- Сприяти розвитку туристичного сектору та інфраструктури області, використовуючи розташовані на її території історичні пам'ятки XI–XII та XVII–XIX століть для активізації внутрішнього (з інших регіонів України) та регіонального (з Польщі, Білорусі, країн Балтії) туризму.
- Активізувати діяльність в сфері адаптації ветеранів антитерористичної операції до мирного життя. Забезпечити поєднання зусиль органів державної влади, медичних структур та громадянського суспільства в цій сфері. Залучити успішні розробки інших областей по даному питанню за рахунок консультацій, координації діяльності та обміну досвідом.
- Реалізувати інформаційну кампанію, спрямовану на пропаганду серед населення регіону ідеї працювати в рідній країні та області, на їхнє благо та подальший розвиток, відмовляючись від міграційних перспектив. Таким чином сприяти посиленню почуття регіонального патріотизму, який втім має обмежуватися економічно-господарською сферою, не набуваючи тенденцій до політичного сепаратизму.
- Організувати роз'яснювальну роботу з тематики релігійної толерантності, покликану запобігти загостренню конфлікту в цій сфері. Підкреслюючи повагу держави до віросповідання населення, паралельно доцільно розгорнути інформаційну кампанію щодо «м'якої» пропаганди створення та діяльності Української православної церкви.
- Запровадити системний підхід до оцінки безпекової ситуації в регіоні за рахунок аналізу актуальної ситуації та загроз, розробки на основі отриманих даних-індексів коротко- і довгострокових програмних документів щодо адекватної реакції на наявні виклики. Залучити до роботи в цьому напрямку, організованої на постійній основі у форматі консультацій, представників місцевої влади, правоохоронного та військового секторів, довірених громадських активістів.

КРОПИВНИЦЬКИЙ ТА КРОПИВНИЦЬКА ОБЛАСТЬ

Кропивниччина – регіон, розташований в географічному центрі України, відомий насамперед розвинутою аграрною галуззю та наявністю покладів природних копалин, зокрема урану (83% загальноукраїнських запасів), нікелю та кобальту. Серед **проблем**, які перешкоджають розвитку регіону, можна виділити наступні:

- **Демографічна ситуація**, яка залишається найбільшою викликом для області. Насамперед, стрімке зменшення населення спостерігається в сільській місцевості, де наявна нестача робочих місць. Молодь в пошуках роботи переважно виїжджає – до обласного центру, Києва, інших українських мегаполісів, або ж – за кордон.
- Демографічні проблеми погіршуються **незадовільною соціально-економічною ситуацією в регіоні**. Нові підприємства не відкриваються, старі – ледве жевріють в складних економічних умовах. Середня зарплата по регіону одна з найнижчих в Україні. Більшість населення зайнята в аграрній галузі та сфері послуг. Населення стурбоване високими комунальними тарифами. Відсутність конкурентних зарплат призводить до **масової міграції**. В першу чергу мова йде про міграцію до Польщі; іншими популярними пунктами призначення мігрантів є Чехія, Німеччина та Білорусь.
- **Структура економіки** є аграрно-промисловою, зі стійким зростанням аграрної складової. Більше 80% території області наразі зайняті

сільськогосподарськими угіддями. Великі аграрні підприємства спеціалізуються на виробництві зернових та зернобобових культур, а також соняшнику (які потім експортуються). Проблемою в аграрному секторі є виробники-«одноосібники», які самостійно обробляють свій клапчик землі. Вони не можуть конкурувати з фермерськими господарствами і найчастіше мігрують на сільськогосподарські роботи за кордон.

- **Екологія.** В регіоні наявні уранові копальні, які з одного боку можуть забезпечити паливом українські АЕС, з іншого – становлять загрозу для навколишнього середовища. Найбільше екологічне навантаження на регіон мають такі підприємства, як Східний гірничо-збагачувальний комбінат та Побузький феронікелевий комбінат
- Регіональний розвиток регіону гальмується **територіальними диспропорціями**. Економічна активність концентрується навколо міст Кропивницький та Олександрія. Недостатнім є розвиток транспортно-логістичної мережі в межах області. Через відсутність та поганий стан доріг «відірваними» залишаються західні та південні райони регіону.
- Актуальною є **проблема корупції**. Корупційні схеми стосуються насамперед земельних питань. Практика електронних декларацій привертає увагу до незаконного збагачення представників місцевої влади та правоохоронних органів, втім – не вирішує її.
- **Інтеграція/адаптація ветеранів АТО** потребує від держави збільшення доступу до медичних послуг, матеріальної та психологічної допомоги. Проблемою залишається забезпечення ветеранів земельними ділянками через нестачу вільного земельного фонду в регіоні.
- **Криміногенна ситуація** знаходиться на стабільному рівні. Зафіксоване зростання загальних показників скоєння злочинів в регіоні пояснюється відкритістю роботи поліції, яка, на відміну від дореформеного періоду, не вдається до махінацій зі статистикою. Прокуратура області взагалі констатує зниження рівня злочинності. Найбільш розповсюдженими формами злочину є побутові конфлікти. Кількість злочинів, пов'язаних з майновими питаннями, скорочується. Загрозою є суттєве зростання обігу зброї в державі. Втім, в регіоні ці процеси не пов'язані напряму з АТО. Фактор ветеранів та переселенців мало впливає на загальну криміногенну ситуацію.
- Потребує інтенсифікації **розвиток громадянського суспільства**. В Кропивницькому існує декілька активних громадських організацій, які впроваджують різноманітні ініціативи та заходи, але основна частина населення міста достатньо інертна та не бере в них участі.
- У своїй **зовнішньополітичній орієнтації** більша частина населення підтримує курс на членство в ЄС та НАТО. Авторитет Росії серед жителів

зруйнований, відтак – повернення до дружби з Москвою неможливе. Втім, з економічної точки зору залишається потреба в співробітництві з РФ для певних галузей господарства.

Рекомендації

З метою покращення суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації в регіоні доцільно впроваджувати наступні заходи:

- Запровадити регіональні програми розвитку сільських та депресивних територій, покликани зупинити відтік населення.
- Залучати інвестиції та впроваджувати масштабні економічні та інфраструктурні проекти у традиційних секторах економіки регіону.
- Використовувати ресурсний потенціал області для забезпечення ядерно-енергетичної безпеки України.
- Активізувати залучення в регіон іноземних інвестицій, насамперед в переробну промисловість, яка б використовувала місцеву сировину, що наразі переважно експортується.
- Створити регіональну карту кластерної економіки, яка визначатиме розірвані виробничі ланцюги (ефект від яких втрачено через зупинку великих підприємств області та втрати російських ринків для України). Документ має запропонувати альтернативний шлях розвитку регіону, заснований на використанні потенціалу малого та середнього бізнесу, переорієнтації виробників на внутрішній та європейський ринки.

- Розробити програму підтримки розвитку малого та середнього фермерства регіону, покликану зменшити тотальний контроль сільськогосподарських угідь регіону великим агробізнесом, забезпечити доступ до ринків збуту продукції менш потужним гравцям.
- Розвивати масштабні інфраструктурні проекти – розбудовувати автомобільне та залізничне сполучення з сусідніми регіонами, активізувати ремонт доріг на проблемних напрямках.
- Налагоджувати міжрегіональне співробітництво в межах Центрального макрорегіону, зокрема з Дніпропетровською, Запорізькою та Черкаською областями.
- Впроваджувати програми професійної перепідготовки кадрів у зв'язку з закриттям промислових виробництв. Пріоритетними напрямками є сфера послуг, сільське господарство, мале виробництво, самостійна зайнятість, робота на інфраструктурних логістичних проектах, сфера безпеки (поліція, збройні сил). Запропонувати окремі програми зайнятості для вікових категорій населення (45+).
- Продовжити процеси децентралізації та відмови від вертикальних командних методів прийняття рішень (максимальне залучення місцевого населення до прийняття рішень, розвитку інфраструктури, фінансового планування розвитку територій).
- Започаткувати на постійній основі регіональні програми реабілітації колишніх військовослужбовців, надання їм економічної та психологічної підтримки.
- Розбудовувати спроможності та навчальні програми з питань громадської активності, соціальної мобільності, медійної грамотності та відповідальності. Активізувати програми з розвитку громадянського суспільства поза межами обласного центру, насамперед у віддалених сільських районах.

СЕВЕРОДОНЕЦЬК ТА ЛУГАНСЬКА ОБЛАСТЬ

Луганська область вже п'ятий рік є зоною бойових дій. Місто Северодонецьк вже понад чотири роки виконує незвичні для себе функції «столиці» Луганщини. Складна безпекова та соціальна ситуація в регіоні істотним чином впливає на населення, яке вже звикло до військового стану та присутності людей зі зброєю. Область стикається з низкою специфічних проблем, пов'язаних з конфліктом. В той же час не втрачають актуальності й загальні для всієї держави виклики.

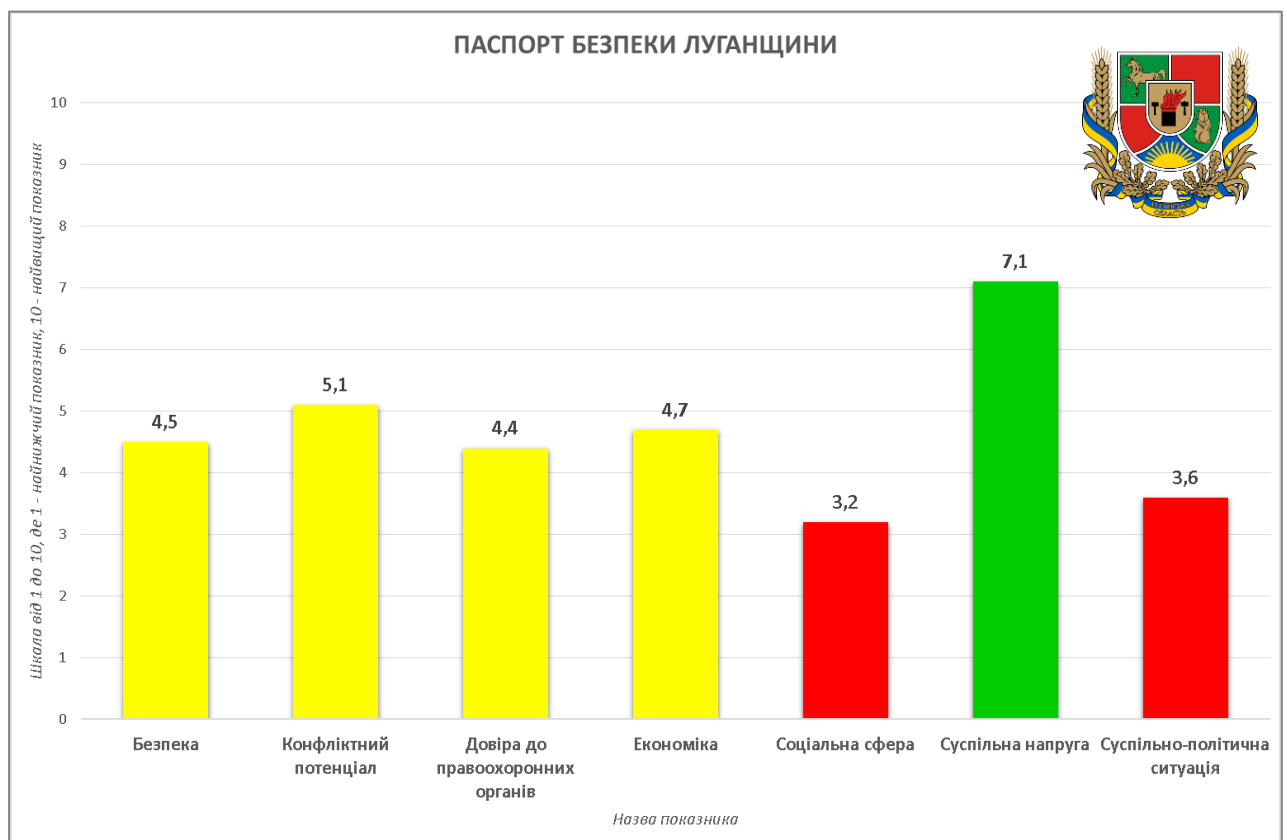
- **Фрагментація територій.** Контрольована Україною територія розвивається нерівномірно – фактично область поділена на агломерацію Лисичанськ-Северодонецьк-Рубіжне, північні аграрні райони та сіру прифронтову зону
- **Військова агресія Російської Федерації** призвела до масового виїзду населення з невідконтрольної території, руйнації економічного потенціалу Луганської області та різкого погіршення соціальних стандартів. **Військові дії залишаються головним безпековим чинником.** Втім, населення за чотири роки звикло до близькості лінії фронту. В цілому ситуація з громадською безпекою достатньо спокійна, в тому числі, через велику кількість військових та правоохоронців. Але існує загроза терактів та неконтрольованого обігу зброї.

- Одним з найболючіших наслідків активних військових дій залишається **мінна загроза** та проблема боєприпасів, що не розірвалися. З 2014 по 2017 роки через неї в області постраждало близько 200 осіб. За даними ДСНС, розмінування потребує територія близько 3 тис. квадратних кілометрів. Серед інших проблем, спричинених війною – перебої з водопостачанням в окремих районах та загроза підтоплення діючих шахт.
- «Сіра зона» на лінії зіткнення та північні прикордонні райони області залишаються зоною підвищеної воєнної небезпеки через загрозу активізації бойових дії або нової широкомасштабної інтервенції. В цьому контексті варто зауважити, що **державний кордон з РФ належним чином не укріплений**. Спеціальних інженерних споруд практично немає (окрім Троїцького району). При цьому росіяни зі свого боку проводять відповідні роботи з укріплення кордону.
- **Складна ситуація спостерігається на КПВВ на лінії зіткнення**. Прикордонники фіксують незаконний обіг зброї та наркотиків, використання підроблених документів для в'їзду-виїзду, періодичні спроби бойовиків незаконних збройних формувань в'їхати на підконтрольну уряду територію. Робота КПВВ Золоте зривається з вини терористичних угруповань.
- **Економічні проблеми**. Економіка регіону перебуває в занедбаному стані. В першу чергу це викликано військовими діями на території області. Також загрозовою є ситуація з промисловістю, яка робить основний внесок в бюджет регіону. Існує проблема з великими промисловими містоутворюючими об'єктами - «Лінік» в Лисичанську, «Азот» в Северодонецьку, «Зоря» в Рубіжному. На підприємствах спостерігається зменшення зарплат та затримки з їхньою виплатою. Негативні наслідки також мав розрив економічних зв'язків з Російською Федерацією, на яку до 2014 р. був орієнтований експорт значної кількості господарюючих суб'єктів регіону.
- Офіційний рівень безробіття в області становить 16,4 %, (за даними МОП за I півріччя 2018 р. – найвищий показник в Україні) втім, насправді, знаходиться на рівні 30 %. **В результаті багато людей вимушені виїжджати на заробітки за кордон**. Основним реципієнтом трудових мігрантів з Луганщини залишається РФ. Проблемою для регіону є виїзд найбільш активних та підготовлених кадрів, перспективної молоді.
- Основну частину підконтрольної уряду території області займають сільськогосподарські райони. Цю галузь контролюють великі агроконцерни та певна кількість місцевих підприємств. Малий та середній бізнес в області розвинуті недостатньо. Села, після занепаду колгоспної системи господарства, є вимираючими, потерпаючи від тотального

безробіття. Кількість сільського населення має стійку тенденцію до зменшення.

- **Інфраструктура.** Одна з основних проблем Луганщини – недостатній розвиток та занепад наявної інфраструктури. Це, а також тривалі військові дії, формує несприятливий інвестиційний клімат, спричиняє нестачу зовнішніх фінансових надходжень. Наступною проблемою області залишається забезпечення сталого енергопостачання, викликаного арештом рахунків підприємства Луганського енергетичного об'єднання (ЛЕО), та відсутністю інтегрованості регіональної системи в загальнонаціональну. Область є відірваною від решти країни у залізничному сполученні. Швидкісні пасажирські потяги не можуть курсувати через відсутність електрифікації залізничної гілки від м. Куп'янськ Харківської області. Більша частина регіону сполучена виключно автомобільними шляхами, що мають катастрофічну якість. Так, наприклад, поїздка між сусідніми районними центрами Сватове та Білокуракине (відстань 50 км) через незадовільний стан доріг займає близько двох годин.
- **Погане врядування.** До регіону надходять значні кошти з державного бюджету та іноземна допомога, спрямовані на відбудову інфраструктури, розвиток економіки та соціальної сфери. Натомість, через низький рівень проектного менеджменту в місцевих громадах, весь потенціал допомоги, що надходить в область, не використовується. Населення регіону має низький рівень довіри як до центральної, так і до регіональної влади. Дещо кращим є ставлення до місцевої влади. Водночас, оновлення останньої після подій 2014 року майже не відбулося, що несе ризики збереження існуючої кланової системи та корупційних практик.
- **Екологічна небезпека** зумовлена наявністю на підконтрольній території 535 потенційно небезпечних об'єктів та 34 хімічно небезпечних об'єктів (більшість в агломерації Лисичанськ-Сєверодонецьк-Рубіжне). В зоні потенційного хімічного забруднення проживає майже 41 % населення підконтрольних територій. Існують загрози, пов'язані з затопленням шахт на тимчасово неконтрольованих Україною територіях області.
- **Криміногенна ситуація** є контрольованою, основні ризики обумовлені наближеністю до зони бойових дій. Діяльність правоохоронних органів в Луганській області оцінюється позитивно. Після впровадження реформ патрульна поліція дійсно змогла забезпечити покращення криміногенної ситуації та підвищення рівня безпеки в регіоні. В той же час представники поліції скаржаться на специфічні проблеми в роботі, притаманні для зони конфлікту.
- Для Луганської області актуальною є проблема **наркоманії**. Вона загострюється зі зростанням доступності дешевих синтетичних наркотиків.

- **Проблема сепаратизму** на підконтрольній уряду території не ліквідована. Втім, рівень загрози знизився. Збереження штучно інспірованих сепаратистських настроїв виступає як наслідок інформаційних кампаній Кремля в 2014-2018 рр., комунікацій з населенням на непідконтрольних територіях, а також родичами в Російській Федерації.
- Події 2014-2015 рр. наклали відбиток на психологічний стан жителів регіону, який можна порівняти з посттравматичним синдромом. Це зумовлює упереджене сприйняття інформації та матеріалів, що мають пропагандистські цілі чи оціночні судження. Рівень довіри до загальноукраїнських ЗМІ є низьким. В області наявне **покриття російських телеканалів**. Їхнє блокування не працює. Більше того – в деяких районах (Північ регіону) через проблеми з українським мовленням їм немає альтернативи. Через це ускладнюється процес остаточного розриву населення Луганщини з російським інформаційним полем.
- В **релігійній площині** спостерігається домінування Української православної церкви Московського патріархату.
- В регіоні домінує думка, що **зовнішня політика** є сферою відповідальності органів влади, і саме вони мають з нею розбиратися. Натомість завдання простих людей – працювати на своєму місці. Щодо пріоритетів в цьому питанні думки відрізняються. Росія продовжує сприйматись населенням переважно нейтрально, передусім – через наявність родинних зв'язків.

Рекомендації

З метою покращення соціально-політичної та економічної ситуації в регіоні доцільно:

- невідкладно реалізувати будівництво спеціальних інженерних укріплень на кордоні Луганської області України та Російської Федерації;
- залучити міжнародні гуманітарні організації, фонди до комплексу заходів гуманітарного розмінування. Розширити штат спеціалістів та модернізувати технічне оснащення Спеціального центру швидкого реагування та гуманітарного розмінування Державної служби України з надзвичайних ситуацій;
- розробити та винести на розгляд парламенту законопроект про статус КПВВ, що забезпечить його юридичне визначення та регламентацію в українському законодавстві;
- забезпечити відповідні умови праці поліції у зв'язку зі специфікою дій у прифронтовій зоні. Зокрема – через неможливість організувати належним чином огляд місця злочину через загрозу для криміналістів, спричинену військовими діями та їхніми наслідками (боєприпаси, що не розірвалися, мінна загроза тощо); складність з доступом до так званої «сірої зони» для проведення слідчих дій; юридичні труднощі з оголошенням в розшук людей по кримінальних справах, провадження по яким було розпочато на територіях, що сьогодні окуповані; складність з обвинуваченням по статті 260 («Участь в незаконних збройних формуваннях») – більшість обвинувачених переховуються на окупованих територіях, до того ж їх неможливо оголосити в міжнародний розшук через «політичний» характер справи;
- здійснювати профілактичні заходи для боротьби з незаконним обігом зброї та наркотичних речовин;
- координувати діяльність моніторингової місії ОБСЄ з Головним управлінням ДСНС в Луганській області (регулярні наради та консультації) з питань попередження техногенних катастроф, як на підконтрольній, так і на окупованій території;
- розробити протоколи реагування на катастрофи техногенного характеру (в межах розбудови системи національної стійкості на регіональному рівні);
- розробити загальнонаціональну стратегію реалізації діяльності «Центрів безпеки» ОТГ. Проводити заходи інформаційно-виховної роботи для різних вікових категорій населення стосовно діяльності «Центрів безпеки» ОТГ;
- пріоритетно розвивати масштабні інфраструктурні проекти - розбудовувати залізничне сполучення, ремонт доріг обласного значення, забезпечити повноцінне Інтернет-покриття території області. Необхідно

побудувати нову систему ЛЕП, оскільки енергопостачання міст обласного значення Луганщини (Рубіжне, Сєвєродонецьк, Лисичанськ) зараз здійснюється за резервною схемою;

- створити регіональну карту кластерної економіки, що аналізуватиме наявну ситуацію, визначатиме розірвані внаслідок негативних тенденцій економічного розвитку виробничі ланцюги та пропонуватиме шляхи їхнього відновлення або диверсифікації;
- розробити Програму розвитку малого та середнього фермерства, спрямовану на підтримку аграрних районів півночі Луганської області;
- активізувати зусилля для розбудови туристичного потенціалу регіону (екотуризм, Старобільськ). Залучити польські інвестиції у розвиток туристичного потенціалу м. Старобільськ (як одного з ключових міст пам'яті польської історії ХХ ст.);
- розробити регіональні програми професійної перепідготовки кадрів у зв'язку з закриттям (скороченням) великих промислових виробництв. Пріоритетними напрямками є сфера послуг, сільське господарство, мале виробництво, самостійна зайнятість, робота на інфраструктурних логістичних проектах, сфера безпеки (поліція, збройні сил). Запропонувати окремі програми зайнятості для вікових категорій населення (45+);
- розбудовувати спроможності та навчальні програми з питань громадської активності, соціальної мобільності, медійної грамотності та відповідальності;
- використовувати інструменти «м'якої сили» (soft power), міжлюдську дипломатію (people-to-people diplomacy) для формування та закріплення української ідентичності регіону;
- розробити регіональні програми національно-патріотичного виховання молоді з усуненням радянської традиції;
- підтримувати ініціативи, що сприятимуть посиленню зв'язків з іншими регіонами України (спортивні, культурні заходи, освітні проекти);
- проводити державну регуляторну політику супутникового мовлення для недопущення трансляції російських ЗМІ;
- провести інформаційну кампанію з негативним обґрунтованим контентом щодо існуючих соціально-економічних проблем тимчасово окупованих районів Луганської та Донецької областей, в той же час уникаючи осудливого ставлення до населення тимчасового окупованих районів області, їхньої громадської позиції, рівня свідомості тощо;
- для мешканців прифронтових територій, започаткувати проведення заходів з подолання відчуття стурбованості, депресії та інших симптомів через консультації, терапію та професійну психологічну підтримку для полегшення негативного та/або травматичного досвіду, посилення навичок психо-соціальної адаптивності;

- проводити тренінги та семінари для ВПО та враженого посттравматичним синдромом місцевого населення з тематики можливостей розвитку громад, посилення соціально відповідальної громадянської позиції, розвитку лідерських здібностей тощо. За рахунок цього створити інструменти заохочення активних представників ВПО для працевлаштування на управлінські посади;
- реалізовувати регіональні програмі будівництва доступного житла та створення робочих місць для ВПО. Створити комісії з розгляду житлових об'єктів з метою підтримки ВПО, які зазнали майнових втрат;
- продовжити процеси децентралізації та відмови від вертикальних командних методів прийняття рішень (максимальне залучення місцевого населення до прийняття рішень, розвитку інфраструктури, фінансового планування розвитку територій);
- проводити дієві заходи з очищення влади від сепаратистів-організаторів псевдореферендумів (люстрація, заборона на заняття державних посад та роботу в навчально-виховних закладах).

ЗАПОРІЖЖЯ ТА ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ

Запоріжчина – індустріально-аграрний регіон, який займає стратегічно важливе географічне положення між зоною проведення Операції об'єднаних сил на сході України та анексованим Російською Федерацією Кримським півостровом. Через агресивні дії РФ в Азовському морі Запорізька область залишається уразливою в разі ескалації російсько-українського конфлікту.

Регіону властиві наступні проблеми, які мають як регіональне, так і всеукраїнське значення:

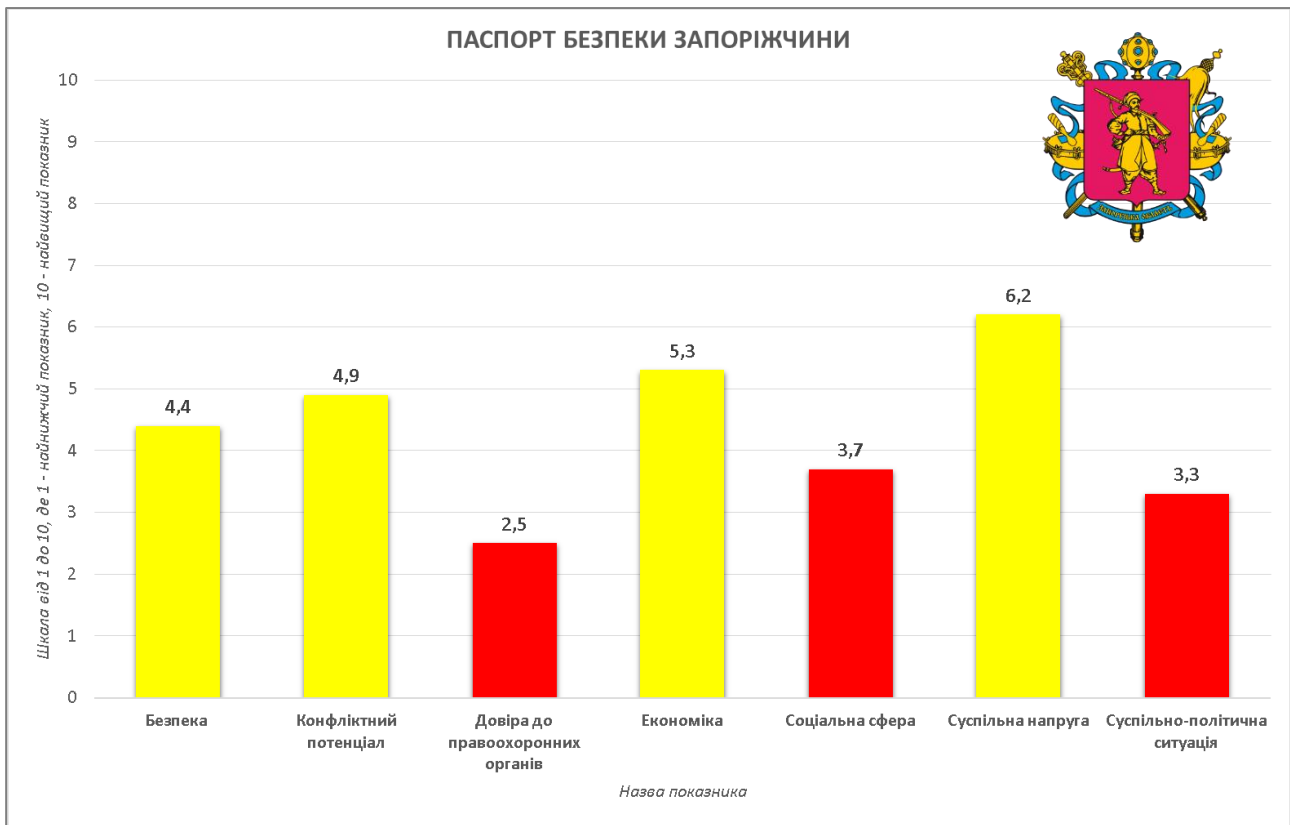

- Найважливішою проблемою залишається **війна з Російською Федерацією** на сході України. В регіоні проживає значна кількість вимушених переселенців з Донецької та Луганської областей. Це напряду впливає на електоральні вподобання – політики, які обіцяють швидке завершення конфлікту з Російською Федерацією, можуть претендувати на підтримку на виборах. Також в області проживає близько 11 тис. ветеранів АТО, що потребують психологічної реабілітації та соціальної адаптації.
- Одночасно для регіону зберігається **загроза російської агресії**, зокрема небезпека російського десанту на узбережжя Азовського моря (берегова лінія в межах області перевищує 300 км). Регіон має важливе значення в планах Кремля для реалізації сценарію створення «сухопутного коридору» на Крим, якщо російська влада і надалі буде неспроможна вирішити соціально-економічні проблеми анексованого півострову (насамперед – забезпечення водними ресурсами).

- Існуючі **сепаратистські та антидержавні настрої** в регіоні створюють сприятливі умови для дестабілізаційних зусиль Кремля. Райони підвищеного ризику – Мелітополь та Бердянськ. Найбільше підтримують росіян місцеві етнічні осередки – наприклад села Приазов'я, де компактно проживає зорієнтована на РФ болгарська меншина. З метою погіршення соціально-економічної ситуації в регіоні та підсилення протестних настроїв з 2018 р. Російська Федерація почала затримку комерційних суден, що прямують до портів Бердянськ та Маріуполь. Кінцевою метою Москви є закриття Азовського моря для експорту української металевої та аграрної продукції на світові ринки.
- **Економічна ситуація** в Запорізькій області залишається складною. Специфіка регіону полягає в наявності на його території розвинутого гірничо-металургійного комплексу, який переважно виробляє продукцію з низькою доданою вартістю, що зменшує конкурентоспроможність. Продукція промислових підприємств регіону до 2014 р. експортувалася переважно до РФ, і наразі виробники вимушені шукати нові ринки збуту. Так само, фрукти та овочі з півдня Запорізької області раніше постачалися на Кримський півострів. Незадовільний рівень зарплат спричиняє нестачу кадрів на виробництвах та виїзд населення на заробітки в інші регіони та за кордон. Так само скорочується частка працездатного населення через негативні демографічні тенденції.
- **Міграція** з регіону наразі в основному спрямовується в західному напрямку – до країн Європи. Пояснюється це тим, що через санкції російські замовники не в змозі забезпечувати належні умови оплати праці висококваліфікованим спеціалістам. Хоча масштаби міграції до РФ зменшуються, втім – саме явище не зникає.
- Найнебезпечнішою для Запорізької області є **екологічна проблеми**. Висока концентрація екологічно-небезпечних галузей промисловості на території регіону обумовлює віднесення області до найбільш техногенно навантажених частин України. Основні забруднювачі - металургічні підприємства, теплові електростанції та виробництва із застарілим устаткуванням. Внаслідок цього область знаходиться на перших місцях по показниках захворювань жителів (серцевих, онкологічних тощо). Декілька років відкладається модернізація очисних споруджень на основному джерелі забруднення в місті Запоріжжя – заводі «Запоріжсталь». Потенційну небезпеку становить наявність таких об'єктів, як Запорізька АЕС, та хімічно небезпечних підприємств; також можливі аварійні ситуації на Дніпровських греблях.
- **Ситуація з інфраструктурою**. Дороги в Запорізькій області перебувають в занедбаному стані – і ремонтуються недостатньо швидкими темпами. Існуючі мостові переходи через річку Дніпро мають низьку пропускну

спроможність. Насамперед це стосується обласного центру – Запоріжжя, де вже 15 років не вдається завершити будівництво нових мостів.

- Рівень **криміногенної загрози** життю населення в Запоріжжі та області зараз достатньо низький. Статистика по важких злочинах з року з рік не змінюється. Натомість **загострюється проблема обігу наркотиків**, який зріс в п'ять разів за останні роки і наразі регіон посідає перше місце в Україні за цими показниками; збільшується кількість крадіжок; зростає обіг зброї в населення, яка йде із зони АТО. Загальна ситуація може впродовж кількох місяців загостритися, оскільки кризові явища в економіці створюють для криміналітету стабільну соціальну базу. Працівники поліції наголошують на недосконалому нормативній базі, яка заважає їм в повному обсязі виконувати свої завдання. Неможливість в рамках чинного законодавства добитися правосуддя для багатьох злочинців та невисокі зарплати призводять до зневіри та розчарування співробітників правоохоронних органів. Наслідком стають масові звільнення, формується «кадровий голод». Особливо це вдарило по інституту дільничних, де зараз 70 % кадрів становлять молоді недосвідчені працівники.
- В сфері **охорони здоров'я** протягом останніх років в області загострюється епідеміологічна ситуація. Щорічно регіон страждає від африканської свинячої чуми. Із зони АТО розповсюджуються венеричні захворювання та ВІЛ-інфекція.
- **Громадянське суспільство не користується довірою** та підтримкою населення – більшість ГО мають репутацію «грантоїдів» або таких, що обслуговують інтереси влади.
- УПЦ МП має більшість парафій в регіоні і перехід їх до лав ПЦУ може супроводжуватись конфліктними ситуаціями. **Деструктивні впливи російської церкви** відчутні не лише в інформаційній площині. Небезпеку створює активність воєнізованих православних громадських організацій, на кшталт «Радомиру», до яких входять колишні «беркутівці» та інші антидержавні елементи.

Рекомендації

З метою покращення безпекової ситуації в Запорізькій області **пропонується**:

- Посилити обороноздатність регіону, насамперед на узбережжі Азовського моря. Розбудова військово-морської бази в м. Бердянськ та збільшення кількості військових кораблів і катерів України в регіоні має завадити РФ встановити повний контроль над морськими підходами та маршрутами, не допустити сценарію проведення десантної операції.
- Активізувати державну інформаційну політику для боротьби з російською пропагандою в регіоні.
- Впровадити заходи з мінімізації негативного впливу екологічно шкідливих виробництв на здоров'я населення шляхом будівництва очисних споруд за рахунок власників підприємств.
- Реалізувати програму економічної диверсифікації – стимулювання залучення інвестицій у високотехнологічні виробництва з продукцією високої доданої вартості; сприяти розвитку малого та середнього бізнесу і туристичної галузі.
- Розробити регіональну програму професійної перепідготовки кадрів у зв'язку з закриттям (скороченням) великих промислових виробництв з метою попередження міграції працездатного населення за межі області. Пріоритетними напрямками є сфера послуг, робота на інфраструктурних логістичних проектах, сфера безпеки (поліція,

- збройні сил). Запропонувати окремі програми зайнятості для вікових категорій населення (45+);
- Розробити Програму розвитку малого та середнього фермерства, спрямовану на підтримку аграрних районів Запорізької області.
 - Використовувати рекреаційний та історико-культурний потенціал регіону для залучення туристів з інших областей України.
 - Розробити стратегію вирішення інфраструктурних проблем області, сприяти розвитку річкового судноплавства по Дніпру та добудові мостових переходів. Розвиток логістично-транспортного потенціалу дозволить Запорізькій області стати важливим транзитним хабом між північчю та півднем, сходом та заходом України.
 - Здійснювати профілактичні заходи для боротьби з незаконним обігом зброї та наркотичних речовин.
 - Запровадити системний підхід до оцінки безпеки в регіоні (аналіз та розробка коротко- і довгострокових програмних документів щодо попередження актуальних загроз).
 - Продовжити процеси децентралізації (максимальне залучення місцевого населення до прийняття рішень, розвитку інфраструктури, фінансового планування розвитку територій).
 - Активізувати проведення масових інформаційних, розважальних та культурних заходів із національно-патріотичного виховання, спрямованих на широкі верстви населення (фестивалі, кінофоруми тощо).
 - Підвищити рівень інформування населення щодо питань європейської інтеграції та співпраці України з НАТО; сприяти популяризації європейського та євроатлантичного вектору серед молодого населення.

Бідність населення
(низькі пенсії та зарплати)
Корупція

Олігархічні клани

Неефективність влади

Високі ціни та
комунальні тарифи

Безробіття

Криміналітет

Неефективність
правоохоронних
органів

Патронаж/непотизм

Нетолерантність
суспільства

Інфраструктура

Екологічна ситуація

Низька мобільність
населення

Патерналізм

Неефективна
економічна модель

Міграція населення

Регіональні відмінності

Релігійні питання

Сепаратизм

Нестача іноземних
інвестицій

Доступність зброї

ВПО

Радикалізм

Зовнішній вплив на
еліту

Війна з РФ

Посттравматичний
синдром

Авторський колектив:

Давимука Олександра Олегівна, проектний менеджер ДМГО «Центр міжнародної безпеки»; молодший науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень

Замікула Микола Олександрович, заступник директора ДМГО «Центр міжнародної безпеки», старший науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень

Каракуц Андрій Миколайович, перший заступник директора ДМГО «Центр міжнародної безпеки»; старший науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень

Кравченко Валерій Вікторович, директор ДМГО «Центр міжнародної безпеки»; старший науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень

Автори дослідження висловлюють подяку регіональним партнерам:

- Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
- Національний університет «Острозька академія»
- Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
- Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
- Запорізький національний університет

А також особисто Ірині Ткаченко, Шону Лохна.

Виконавець соціологічного дослідження:

Центр прикладних досліджень, <https://cpd.com.ua/>

Національний інститут стратегічних досліджень

ДМГО «Центр міжнародної безпеки»

Адреса: бул. Чоколівський 13, м. Київ, 03186, Україна

Телефон: + 38 044 242 3803

Електронна пошта: intsecurity@ukr.net;

Веб-сторінка: <https://intsecurity.org/>